

48. kép A „bökényi” Maros part, az ásatás helyszíne (SZTE RT Ad. B.J.FGy F 910)

MÁRKUS TÍMEA – MORVAY ÁRPÁD – RÁCZ RITA – WALTER RÉKA

Germánok a Maros partján A magyarcsanád–bökényi gepida temető

A Maros kanyarulatában, Magyarcsanád községtől délkeletre fekvő bökényi gepida temető már a 20. század elején ismert lelőhely volt [48. kép].¹ A területen elsőként 1924-ben Móra Ferenc és Cs. Sebestyén Károly végeztek leletmentést. Eperjessy Kálmán, a makói főgimnázium tanára 1925 tavaszán öt sírből gyűjtötte össze a leleteket a folyó által kimosott partfalból, majd ez év őszén a szegedi Archaeologiai Intézet munkatársaival, Banner Jánossal és Buday Árpáddal terepbejárás során azonosítottak a területen egy őskori településnyomot és a gepida temetőt. Itt 14 temetkezést tártak fel. 1926-ban Bálint Alajos további kilenc sír anyagát mentette meg. Az

utóbbi három feltárásból származó leletanyagot – amely mára nem maradt meg teljes egészében – a Régészeti Tanszék gyűjteményében őrzik.²

A Magyarcsanád határában fekvő temetőt a gepidák a Kr. u. 5. század utolsó harmadától a 6. század második feléig használhatták.³ Az 1924-től az 1970-es évek elejéig zajló feltárások során 41 sír került napvilágra, ebből 16 temetkezés ma hiányos állapotban lévő leletanyagát őrzi a gyűjtemény (8–26. sír), a feltáráskor már igen töredékes agancs-, illetve csontfésűket leszámítva épen fennmaradt állapotban.⁴

A lekerekített sarkú aknasírokba a hátukra fektetett elhunytakat étel- és

49. kép Bikónikus edény

50. kép „Párducos” bronz csattest

51. kép Kétélű vaskard

italmellékletekkel bocsátották útjukra, amelyeket általában agyagedénybe helyeztek. Ilyen funkcióval bírt a 6/1925.⁵ sír bikónikus hasú, korongolt, redukált égetésű asztali edénye [49. kép, Kat. 39], amelyet a halott felkarja mellé helyeztek. Az egyetemi régészeti gyűjteményből egy további szürke asztali kerámia, egy körte formájú edény Szőreg-Pávó-féle téglagyár lelőhelyről ismert.⁶

A férfisírokban a medence környékén gyakran megtalálható a szerves anyagból készült övet összefogó csat, amely általában vasból, ritkábban bronzból vagy ezüstből készült. Az egyik legkiemelkedőbb lelet Banner János feltárásából a 9/1925. férfisír öntött, tömör bronzcsatja. A csattest közepén ovális medalionban egy balra sétáló, lefelé tartott fejű állatalak látható, melyet párducként azonosítanak [50. kép, Kat. 40].⁷

A harcos férfiak mellé egyszerre több és többféle típusú fegyver is kerülhetett, amellyel a túlvilágra bocsátják őket. Jó példa erre az 1924-es, Móra Ferenc által végzett feltárások során napvilágra került 4/1924. sír, amelyben kard és lándzsa feküdt a férfi mellett.⁸ A magyarcsanádi temetőben kiemelkedő mellékletek közé sorolható a 9/1925. sírból előkerült kétélű vaskard (spatha), a gepidák legfontosabb támadófegyvere. Pengéje erősen korrodálódott, felületén az egykor fából készült tok nyoma még megfigyelhető [51. kép, Kat. 41].⁹

A női temetkezések közül kiemelendő az E/1925. sír. Innen egy hajlított szélű bronzlemez került napvilágra, amely egy ereklyetartó kapszula hátlapja lehetett [52. kép, Kat. 42]. Az ilyen típusú tárgyak üreges belső részébe olyan

anyagot – növény, textilmaradvány stb. – helyeztek, amely óvó-védő, bajelhárító szerepet játszott, esetleg egy szentként tisztelt személlyel vagy hellyel kerülhetett kapcsolatba.¹⁰ A női viselet alapvető elemei a fibulák, amelyekkel a mellkas vagy a medence tájékán zárhatták össze ruhájukat, köpenyüket. Bálint Alajos feltárásán a 6/1926. sírból bolygatott helyzetben találtak egy bronz, félkörös fejlemezű ötgombos, rombikus láblemezű, egész testen pontkörös díszítésű darabot, amely a jellegzetes alföldi pontkörös fibulák típusainak körét bővíti [53. kép, Kat. 43].¹¹ A női sírok jellemző leletei voltak még a gyöngyök: az E/1925. temetkezésből egy korong alakú borostyán és egy hordó alakú kalcedon került elő, míg a B/1925. sírból egy henger alakú mész-kő [54. kép, Kat. 44]. A nők ezeket a táskájukon és a lábak között függő övszalagra függesztve is viselhették. Az öv szalagját különböző orsó-gombokkal és karikákkal is díszíthették, hasonló szerepet tölthetett be a viseletben egy edény aljából készült orsókarika [55. kép, Kat. 45].¹²

A Magyarcsanakon feltárt soros temető jól illeszkedik az 5–6. századi alföldi, a folyók meanderei mellett húzódó gepida temetők sorába mind a temetkezési szokásait, mind a mellékleteit tekintve. A leletek egyes elemei egyediek a Kárpát-medence tekintetében, az ereklyetartó kapszula ritka tárgy típus ebben az időszakban, és vallási szinkretizmusra utalhat, unikális továbbá a „párducos csat”. Ezek a darabok nyugati – a valószínűleg Észak-Itáliához, Dalmáciához köthető kapcsolatok által a Kárpát-medencébe került leletek sorát bővítik.

52. kép Ereklyetartó kapszula hátlapja

53. kép Pontkörös díszű bronzfibula

54. kép Borostyán-, kalcedon- és mész-kőgyöngyök

IRODALOM

- BANNER 1926 = Banner J.: Jelentés a magyarcsanád-bökényi próbaásatásokról. *Dolgozatok* 2 (1926), 72–113.
- CSEH 1993 = Cseh J.: A gepida fegyverzet. In: *Hunok–Gepidák–Langobardok. Történeti régészeti tézisek és címszavak.* Összeállította: Bóna I. [MÖK 6.] Szeged 1993, 63–64.
- NAGY 2005 = Nagy, M.: Magyarcsanád-Bökény. In: Cseh, J. – Istvánovits, E. – Lovász, E. – Mesterházy, K. – Nagy, M. – M. Nepper, I. – Simonyi, E.: *Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet* II. [MGAH 2.] Budapest 2005, 97–119.
- VIDA 1995 = Vida, T.: Frühmittelalterliche scheiben- und kugelförmige Amulettkapseln zwischen Kaukasus, Kastilien und Picardie. *BRGK* 76 (1995), 220–290.

¹ SZTE RT Ad. B.J.FGy F 910.

² SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079, 7468–7477; BANNER 1926, 72–73; MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 2. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 388/1926–27; lásd bővebben NAGY 2005, 97–98. Az 1924-ben és 1971–1972-ben zajló feltárásokból származó leletanyagot a szegedi Móra Ferenc Múzeum Régészeti Gyűjteményében őrzik.

³ NAGY 2005, 114.

⁴ SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079; BANNER 1926, 95–117; NAGY 2005, 100–101. A tanulmányban használt sírszámokhoz a Régészeti Tanszék leltárkönyvében és Banner János tanulmányában található számozást alkalmaztuk (SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079; BANNER 1926, 72–113). A Nagy Margit munkájában található sírszámozásra a végjegyzetben hivatkozunk (NAGY 2005, 97–119).

⁵ Nagy Margit munkájában: 14. sír (NAGY 2005, 100).

⁶ SZTE RT RGy ltsz. 8518.

⁷ BANNER 1926, 96; 104. Nagy Margit munkájában: 17. sír (NAGY 2005, 108–109).

⁸ NAGY 2005, 100; Taf. 21; 8:1; 3.

⁹ BANNER 1926, 98. Nagy Margit munkájában: 8. sír (NAGY 2005, 100; CSEH 1993, 63).

¹⁰ BANNER 1926, 97. Nagy Margit munkájában: 12. sír (NAGY 2005, 100). Lásd bővebben VIDA 1995, 219–288.

¹¹ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 2. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 388/1926–27. Nagy Margit munkájában: 23. sír (NAGY 2005, 101). Lásd bővebben NAGY 2005, 110–113.

¹² BANNER 1926, 96–98; 101; Nagy Margit munkájában: 9., 12. sír (NAGY 2005, 98, 100).

